

Форма № 09/18

Затверджена рішенням вченої ради ІДГУ
від 30.08.2018 р., протокол № 1

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ІЗМАЇЛЬСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ГУМАНІТАРНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ПЕДАГОГІЧНИЙ ФАКУЛЬТЕТ
КАФЕДРА ЗАГАЛЬНОЇ ПЕДАГОГІКИ, ДОШКІЛЬНОЇ, ПОЧАТКОВОЇ
ТА СПЕЦІАЛЬНОЇ ОСВІТИ**

РОБОЧА ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

ІНКЛЮЗИВНА ОСВІТА РЕГІОНУ

освітній ступінь бакалавр
(назва освітнього ступеня)

галузь знань 01 Освіта/Педагогіка
(шифр і назва галузі знань)

спеціальність усі спеціальності

освітня програма усі освітні програми

тип дисципліни вибіркова
(обов'язкова / вибіркова / факультативна)

ПОГОДЖЕНО:

Гарант освітньо-професійної програми

(підпис, ініціали, прізвище)

ПОГОДЖЕНО:

Голова Ради з якості вищої освіти
педагогічного факультету

к.пед.н. Сич Ю.І.

(підпис, ініціали, прізвище)

РЕКОМЕНДОВАНО:

кафедрою загальної педагогіки, дошкільної,
початкової та спеціальної освіти
протокол № 8 від 8.01.2020р.

Завідувач кафедри

доц. Іванова Д.Г.

(підпис, ініціали, прізвище)

Розробники програми:

Лунгу Лариса Валентинівна, кандидат
педагогічних наук, старший викладач кафедри
загальної педагогіки, дошкільної, початкової та
спеціальної освіти

Рецензенти програми:

Іванова Дора Георгіївна, кандидат
педагогічних наук, завідувач кафедри загальної
педагогіки, дошкільної, початкової та спеціальної
освіти

1. ОПИС ДИСЦИПЛІНИ

Найменування показників	Розподіл годин за навчальним планом	
	Денна	Заочна
Кількість кредитів: 4	Лекції:	
	22	8
Модулів: 1	Практичні заняття:	
Загальна кількість годин: 120		
Рік вивчення дисципліни за навчальним планом: 3, 4	Лабораторні заняття:	
Семестр: 5, 7	Семінарські заняття:	
	26	4
Тижневе навантаження (год.):	Консультації:	
- аудиторне: 2		
- самостійна робота: 6	Індивідуальні заняття:	
Форма підсумкового контролю: залік		
Мова навчання: українська	Самостійна робота:	
	72	108

2. МЕТА ДИСЦИПЛІНИ

Предмет вивчення навчальної дисципліни: ознайомлення зі станом, етапами розвитку інклюзивної освіти та практикою роботи з дітьми з особливими потребами регіону.

Метою вивчення дисципліни «Інклюзивна освіта регіону» є засвоєння теоретико-методологічних, нормативно-правових та організаційно-методичних засад інклюзивної освіти регіону.

Передумови для вивчення дисципліни: оволодіння фаховими компетентностями, що формуються під час вивчення дисциплін: «Психологія», «Педагогіка», «Вступ до спеціальності з основами наукових досліджень», «Дитяча психологія», «Дошкільна педагогіка з історією», «Анатомія, фізіологія, патологія дітей з основами валеології».

Міждисциплінарні зв'язки: навчальний курс пов'язується з циклом «Філософія дошкільної освіти», «Основи корекційної педагогіки», «Педагогіка сімейного виховання», «Сучасні оздоровчі технології», «Екологія дитинства».

3. ОЧІКУВАНІ РЕЗУЛЬТАТИ НАВЧАННЯ

Знання: зміст основних нормативних документів щодо впровадження інклюзивного навчання в Україні; засвоєння теоретичних і практичних основ курсу; створення бази знань, умінь, навичок, необхідної для роботи в інклюзивному освітньому середовищі; підготовка фахівців до педагогічної діяльності в навчальних закладах з інклюзивною формою навчання та закладах спеціальної освіти забезпечити досконале володіння стратегіями взаємодії з батьками дітей з особливими потребами; сформувані навички диференційованого викладання та оцінювання дітей з особливими потребами; виробити усвідомлення необхідності зростання педагогічної майстерності.

Уміння: використовувати професійно-профільовані знання для соціально-педагогічної діяльності з дітьми та молоддю; у визначенні психологічних, соціально-педагогічних механізмів впливу на соціалізацію особистості; здійсненні інформаційної роботи серед населення, стосовно питань спеціальної та соціально-педагогічної допомоги;

Комунікація:

- ✓ будувати партнерську взаємодію та демонструвати гуманну поведінку з різними суб'єктами освітнього процесу закладу дошкільної освіти;
- ✓ толерантно ставитися до думок і позицій інших; комунікувати та співпрацювати з представниками різних культур на засадах взаємоповаги й рівноправності; залучати батьків, представників культурних національних товариств до спільної роботи з виховання та соціалізації дітей.

Автономність та відповідальність:

- ✓ усвідомлювати відповідальність за формування світогляду майбутнього громадянина України;
- ✓ критично оцінювати результати власної професійної діяльності, ініціювати і організувати систематичне навчання і самоосвіту;
- ✓ володіти лідерськими якостями, здатністю ініціювати спільну роботу і брати на себе відповідальність за результати роботи команди.

4. ТЕМАТИЧНИЙ ПЛАН ДИСЦИПЛІНИ

№ з/п	Назви модулів / тем	Кількість годин (денна форма навчання)						Кількість годин (заочна форма навчання)							
		Аудиторні	Лекції	Семінарські (практичні)	Лабораторні	Консультації	Індивідуальні і заняття	Самостійна робота	Аудиторні	Лекції	Семінарські (практичні)	Лабораторні	Консультації	Індивідуальні і заняття	Самостійна робота
1	Інклюзивна освіта як одна з форм освітньої інтеграції осіб з порушеннями психофізичного розвитку	4	2	2				6		2					12
2	Особливості інклюзивного середовища: його зміст, структура, роль у формуванні особистості дітей .	4	2	2				6							13
3	«Інвалідність» та «доступність»	4	2	2				7		2					14
4	«Універсальний дизайн» - філософія суспільного життя	4	2	2				7		2					12
5	«Доступність» та «універсальний дизайн» як запорука впровадження інклюзивної освіти в регіоні	4	2	2				7							13
6	Система закладів освіти регіону для дітей з обмеженнями життєдіяльності	4	2	2				7		2					14
7	«Інклюзивно-ресурсні центри	4	2	2				7		2					14
8	Психолого-педагогічний супровід дитини	4	2	2				7							12
9	Роль сім'ї в процесі інтегрування дитини з особливими освітніми потребами в соціокультурне середовище	6	2	4				6							

10	Спеціальна освіта в регіоні та модернізація освітньої галузі.	6	2	4				6		2				
11	«Інклюзивна освіта – рівень свідомості нації».	4	2	2				6						
Проміжний контроль								4						4
Разом:		48	22	26				72	12	8	4			108

. 5. ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

5.1. Зміст навчальної дисципліни за темами:

Тема. Інклюзивна освіта як модель соціального устрою: сутність, головні завдання і принципи.

Вступ до навчального курсу. Сутність інклюзивної освіти. Нормативно-правове забезпечення інклюзивного навчання. Головні завдання та принципи розвитку інклюзивної освіти. Проблеми стихійного інтегрування дітей з особливими потребами в освітній простір України.

Тема. Особливості інклюзивного середовища: його зміст, структура, роль у формуванні особистості дітей .

Поняття про освітнє, корекційне та інклюзивне середовище. Зміст, структура і роль інклюзивного середовища у формуванні особистості дітей з порушеннями психофізичного розвитку. Основні компоненти інклюзивного середовища: безбар'єрне фізичне і психічне середовище, нормативно-правове, фінансове та програмно-методичне забезпечення освітнього процесу; спеціальні умови навчання і виховання, які необхідні для повноцінного фізичного, психічного, естетичного та соціального розвитку, організаційні, кадрові та культурно-інформаційні ресурси навчально-виховного закладу, його науково-дослідницький і духовно-моральний потенціал; моніторингово-консультативний та корекційно-розвивальний компоненти.

Тема. «Інвалідність» та «доступність»

Проблеми різних видів нозологій інвалідності, соціальне середовище, «соціальна модель інвалідності», «моральна модель», «реабілітаційна модель», «модель (концепція) Handicap», «доступності» для людей з інвалідністю, розуміння взаємозв'язку між «доступністю» та іншими правами людини.

Тема. «Універсальний дизайн» - філософія суспільного життя

Поглиблення розуміння принципів «універсального дизайну» та важливості їх застосування в повсякденному житті.

Тема. «Доступність» та «універсальний дизайн» як запорука впровадження інклюзивної освіти в регіоні

Універсальний дизайн – стратегія. Еволюція універсального дизайну. Сім принципів «Універсального дизайну».

Тема. Система закладів освіти регіону для дітей з обмеженнями життєдіяльності

Вертикальна, горизонтальна структура системи спеціальної освіти, заклади підпорядковані МОН України, заклади підпорядковані Міністерству праці та соціальної політики, заклади підпорядковані Міністерству охорони здоров'я.

Тема. «Інклюзивно-ресурсні центри

Проведення комплексної оцінки з метою визначення особливих освітніх потреб дитини, розроблення рекомендацій щодо програми навчання, надання психолого-педагогічної допомоги дітям з особливими освітніми потребами, надання консультацій та взаємодія з педагогічними працівниками дошкільних, загальноосвітніх та професійно-технічних навчальних закладів з питань організації інклюзивного навчання, надання консультативно-психологічної допомоги батькам.

Тема. Психолого-педагогічний супровід дитини

виявлення, облік і діагностичне обстеження дітей до 18 років з вадами психофізичного розвитку, які потребують корекції фізичного та (або) розумового розвитку;

- оцінка їхніх можливостей до навчання і надання рекомендацій щодо направлення цієї категорії дітей до спеціальних дошкільних та загальноосвітніх навчальних закладів, лікувальних закладів відповідного типу, установ та закладів системи соціального захисту населення;

- надання індивідуальної корекційної допомоги та добір відповідних програм навчання для цих категорій дітей;

- консультування батьків (осіб, які їх замінюють), педагогів, медичних працівників закладів освіти з питань навчання, виховання, соціальної адаптації та інтеграції у суспільне життя дітей з відхиленнями у психофізичному розвитку;

- здійснення просвітницької діяльності серед населення і педагогічної громадськості з питань дефектології та методик надання соціальної, педагогічної та психологічної допомоги дітям з психофізичними вадами.

Тема. Роль сім'ї в процесі інтегрування дитини з особливими освітніми потребами в соціокультурне середовище.

Батьки та інклюзія: приклади справжнього педагогічного партнерства. Сутність педагогічного співробітництва вихователів та батьків дітей. Командний підхід у навчально-виховному процесі.

Тема. Спеціальна освіта в регіоні та модернізація освітньої галузі.

Концепція реабілітації дітей-інвалідів; Концепція спеціальної освіти осіб із фізичними та психічними вадами в Україні на найближчі роки та перспективу; Концепція державного стандарту освіти дітей з особливими потребами. Концептуальні положення Державного стандарту загальної середньої освіти в Україні; концепції змістових компонентів (освітніх ліній)

Державного стандарту початкової загальної освіти; концепції Державного стандарту спеціальної освіти дітей із порушеннями психофізичного розвитку.

Тема. «Інклюзивна освіта – рівень свідомості нації».

Проблема налагодження гуманних, партнерських стосунків між усіма учасниками навчально-виховного процесу в умовах інклюзивної освіти. Соціальне виховання дітей дошкільного віку та шляхи подолання упередженого ставлення до дітей з особливими потребами.

5.2. Тематика семінарських занять

Тема 1. Інклюзивна освіта як модель соціального устрою: сутність, головні завдання і принципи.

Тема 2. Особливості інклюзивного середовища: його зміст, структура, роль у формуванні особистості дітей

Тема 3. «Інвалідність» та «доступність»

Тема 4. «Універсальний дизайн» - філософія суспільного життя

Тема 5. «Доступність» та «універсальний дизайн» як запорука впровадження інклюзивної освіти в регіоні.

Тема 6. Система закладів освіти регіону для дітей з обмеженнями життєдіяльності.

Тема 7. Інклюзивно-ресурсні центри.

Тема 8. Психолого-педагогічний супровід дитини.

Тема 9. Роль сім'ї в процесі інтегрування дитини з особливими освітніми потребами в соціокультурне середовище.

Тема 10. Спеціальна освіта в регіоні та модернізація освітньої галузі.

Тема 11. «Інклюзивна освіта – рівень свідомості нації».

5.3. Організація самостійної роботи студентів

№ з/п	Вид роботи	Кількість годин		Форми звітності
		денна	заочна	
1.	Опрацювання лекційного матеріалу	8	12	Конспект
2.	Підготовка до практичних занять.	10	24	Конспект
3	Підготовка до модульного контролю	4	4	Модульна контрольна робота
4.	Виконання індивідуальних завдань за темами:			
	підготовка реферату	10	18	Реферат
	опрацювання наукових статей	20	24	Анотація
	підготовка до презентації результатів дослідження	20	26	Презентація
	Разом	72	108	

Тематика індивідуальних завдань

Тематика рефератів

1. Розвиток інклюзивної освіти в Швеції.
2. Розвиток інклюзивної освіти в Бельгії.
3. Розвиток інклюзивної освіти в Італії.
4. Розвиток інклюзивної освіти в Німеччині.
5. Розвиток інклюзивної освіти в Австрії.
6. Розвиток інклюзивної освіти в США.
7. Розвиток інклюзивної освіти в Канаді.
8. Розвиток інклюзивної освіти в Австралії.
9. Розвиток інклюзивної освіти в Голландії.
10. «Спеціальна та інклюзивна освіта: українські реалії та перспективи розвитку».

Перелік наукових статей для самостійного опрацювання

1. Бондар В.І., Синьов В.М., Тищенко В.В. Освіта дітей з особливостями психофізичного розвитку в Європі, Росії та Україні: порівняльний аналіз //Збірник наукових праць Кам'янець-Подільського національного університету ім. І.Огієнка. – Кам'янець-Подільський, 2012. – С. 15-22.
2. Білозерська І.О. Реалізація компетентнісної парадигми у роботі з батьками дітей з порушеннями психофізичного розвитку//Особлива дитина: навчання і виховання. –Дефектологія.- № 4.- К.-2011.
3. Миронова С.П. – Робота фахівців з сім'ями, які виховують дітей з особливими освітніми потребами //Актуальні питання корекційної освіти, Випуск №9 (2017).
4. Бандура Н.І. Корекційно-розвивальна програма дітей з інтелектуальною недостатністю. – Дитина з особливими потребами. - №2. – К. – 2016. [online] Доступно: <http://journal.osnova.com.ua/download/63-14-55519.pdf>
5. Туріщева Л. В. Поради щодо спілкування з дітьми, які мають особливості розвитку здоров'я [online] – Дитина з особливими потребами. - №2. – К. – 2016. [online] Доступно: <http://journal.osnova.com.ua/download/63-14-55513.pdf>
6. Крикун А., Психолого-педагогічні умови реалізації компетентнісного підходу в сучасній інклюзивній освіті. – Рідна школа. - №1.- 2017. [online] Доступно: file:///C:/Users/admin/Downloads/rsh_2013_11_18.pdf
7. Лорман Т. Сім стовпів інклюзивної освіти. Як перейти від запитання «Чому?» до запитання «Як?» // Дефектологія. Особлива дитина: навчання і виховання. – №3 (57). – 2010. – С. 3-11.
8. Фоміна Н. Активізація пізнавальної діяльності розумово відсталих школярів. Методи, прийоми та організаційні форми навчання/ Н.Фоміна// Дефектолог.-2011.- № 10 (58).- С.9-11.

9. Колупаєва А. Нормативне забезпечення інклюзивного навчання/ А.Колупаєва, Н.Софій, Ю.Найда, Л.Даниленко// Директор школи. - 2011.- № 9 (633, березень.- С.26-31.
- 10.Алексєєва В., Костриця Л. Технології соціальної роботи з дезадаптивними дітьми та молоддю. – К.: Шкільний світ, 2018. – 120 с.

Тематика практичних завдань:

1. Спроектуйте орієнтовний зміст корекційно-розвивальної роботи з «особливими» дітьми (за нозологіями на власний вибір).
2. Розробіть «Модель корекційно-педагогічного супроводу дитини в умовах інклюзивного виховання».
3. Розробіть програму «Організація роботи з дітьми з особливими освітніми потребами»

6. ФОРМИ ПОТОЧНОГО ТА ПІДСУМКОВОГО КОНТРОЛЮ

- 6.1. *Форми поточного контролю:* практичні заняття, індивідуальні завдання.
- 6.2. *Форми проміжного контролю:* модульна контрольна робота.
- 6.3. *Форми підсумкового контролю успішності навчання:* залік

7. ЗАСОБИ ДІАГНОСТИКИ РЕЗУЛЬТАТІВ НАВЧАННЯ

Під час поточного контролю оцінюються відповіді студента на практичних заняттях, результати самостійної роботи з науковою літературою, а також якість виконання індивідуальних завдань.

Модульна контрольна робота проводиться в письмовій формі та включає два теоретичні питання.

Зразок варіанту модульної контрольної роботи:

1. Становленні інклюзивної освіти в Україні: від інтеграції до інклюзії. Історичний екскурс.
2. Спеціальна освіта в регіоні та модернізація освітньої галузі.
3. Інклюзивно-ресурсні центри.

8. КРИТЕРІЇ ОЦІНЮВАННЯ РЕЗУЛЬТАТІВ НАВЧАННЯ

8.1. *Шкала та схема формування підсумкової оцінки:*

Підсумковий бал	Оцінка за традиційною шкалою
	залік
90-100	зараховано
70-89	
51-69	
26-50	незараховано
1-25	

Схема розподілу балів

Максимальна кількість балів	70 балів (поточний контроль) – середньозважений бал оцінок за відповіді на семінарських заняттях та виконання індивідуальних завдань, який переводиться у 100-бальну шкалу з ваговим коефіцієнтом.0,7	30 балів (проміжний контроль) – за результатами виконання модульної контрольної роботи
Мінімальний пороговий рівень	35 балів (поточний контроль)	16 балів (проміжний контроль)

8.2. Критерії оцінювання під час аудиторних занять.

Критерії оцінювання навчальних досягнень студентів

Оцінка	Критерії оцінювання навчальних досягнень
5 балів	Оцінюється робота студента, який у повному обсязі володіє навчальним матеріалом, вільно, самостійно й аргументовано його викладає, глибоко та всебічно розкриває зміст теоретичних запитань та практичних завдань, використовуючи при цьому обов'язкову та додаткову літературу, вільно послуговується науковою термінологією, розв'язує задачі стандартним або оригінальним способом, наводить аргументи на підтвердження власних думок, здійснює аналіз та робить висновки.
4 бали	Оцінюється робота студента, який достатньо повно володіє навчальним матеріалом, обґрунтовано його викладає, в основному розкриває зміст теоретичних запитань та практичних завдань, використовуючи при цьому обов'язкову літературу, розв'язує задачі стандартним способом, послуговується науковою термінологією. Але при висвітленні деяких питань не вистачає достатньої глибини та аргументації, допускаються при цьому окремі неістотні неточності та незначні помилки.
3 бали	Оцінюється робота студента, який відтворює значну частину навчального матеріалу, висвітлює його основний зміст, виявляє елементарні знання окремих положень, записує основні формули, рівняння, закони. Однак не здатний до глибокого, всебічного аналізу, обґрунтування та аргументації, не користується необхідною літературою, допускає істотні неточності та помилки.
2 бали	Оцінюється робота студента, який достатньо не володіє навчальним матеріалом, однак фрагментарно, поверхово (без аргументації й обґрунтування) викладає окремі питання навчальної дисципліни, не розкриває зміст теоретичних питань і практичних завдань.
1 бал	Оцінюється робота студента, який не в змозі викласти зміст більшості питань теми та курсу, володіє навчальним матеріалом на рівні розпізнавання явищ, допускає істотні помилки, відповідає на запитання, що потребують однослівної відповіді.
0 балів	Оцінюється робота студента, який не володіє навчальним матеріалом та не в змозі його висвітлити, не розуміє змісту теоретичних питань та практичних завдань.

8.3. Критерії оцінювання індивідуальних завдань.

<i>Вид</i>	<i>Максимальна кількість балів</i>
Реферат	5
Опрацювання наукових статей	5
Презентація	5

Критерії оцінювання *реферату*: самостійність та оригінальність дослідження, виконання поставлених завдань, здатність здійснювати узагальнення на основі опрацювання теоретичного матеріалу та відсутність помилок при оформленні цитування й посилань на джерела.

Критеріями оцінювання *питань для самостійної підготовки* є вміння студента визначати ключові позиції та тезово розкрити зміст питання.

Критеріями оцінювання презентації є її відповідність змісту доповіді студента за матеріалами дослідження та оригінальність візуального представлення.

8.4. Критерії оцінювання модульної контрольної роботи

Проміжний модульний контроль проводиться у формі письмових відповідей на теоретичні питання. Оцінювання проміжного контролю здійснюється за шкалою: - від «0» до «30». Критеріями оцінювання є: повнота відповіді, аналіз теоретичного матеріалу, вміння обґрунтовувати власну думку.

8.5. Критерії оцінювання під час підсумкового контролю.

Підсумкова оцінка виставляється за результатами поточного та проміжного контролю.

9. ІНСТРУМЕНТИ, ОБЛАДНАННЯ ТА ПРОГРАМНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ, ВИКОРИСТАННЯ ЯКИХ ПЕРЕДБАЧАЄ НАВЧАЛЬНА ДИСЦИПЛІНА

Технічні засоби: ноутбук, проектор.

10. РЕКОМЕНДОВАНІ ДЖЕРЕЛА ІНФОРМАЦІЇ

10.1. Основні джерела

1. Білозерська І.О. Деякі аспекти формування батьківської компетентності у родинях, що мають дітей з порушеннями розвитку// Психолого-педагогічний супровід навчання дітей з порушеннями розвитку. - К.- 2010.
2. Діти з особливими потребами у школі: Психолого-педагогічний супровід/ Ольга Романова та ін..- К.: Шкільний світ, 2011.- С.22-36.
3. Іванова І.Б. Соціальна робота з людьми з особливими потребами: навч.посіб. для студ. вищ. навч.закл./ І.Б. Іванова.- К.: Задруга, 2011.- 416с.

4. Інклюзивна школа: особливості організації та управління: Навчально-методичний посібник/ Кол. авторів: Колупаєва А.А., Софій Н.З., Найда Ю.М та ін./ За заг. ред. Даниленко Л.І. – К.: 2007.- 128 с.
 5. Инклюзивное образование. Выпуск 1. – М.: Центр «Школьная книга», 2010.- 272 с.
 6. Колупаєва А.А. Інклюзивна освіта: реалії та перспективи. Монографія.- К.: САММІТ-книга, 2008.
 7. Колупаєва А.А., Савчук Л.О. Діти з особливими потребами та організація їхнього навчання. - К.: 2010.
 8. Основи інклюзивної освіти. Навчально-методичний посібник/ За заг. ред. Колупаєвої А.А. - К: «А.С.К.», 2012.- 308 с.
 9. Пантюк Т.І., Невмержицька О.В., Пантюк М.П. Основи корекційної педагогіки: навчально-методичний посібник. - 2-ге видання, доповнене і перероблене. - Дрогобич: Редакційно-видавничий відділ ДДПУ, 2009.- 324 с.
 10. Путівник для батьків з особливими потребами: Навчально-методичний посібник у 9 книгах / За заг. ред. Колупаєвої А.А. – К.: ТОВ ВПЦ «Літопис-ХХ».- 2010.
 11. Сак Т.В. Тестування у спеціальній школі: доцільність, шляхи реалізації. Корекційна педагогіка. Вісник Української асоціації корекційних педагогів. - 2009.- № 3.
 12. Саламанская декларация. Рамки действий по образованию лиц с особыми потребностями, принятые Всемирной конференцией по образованию лиц с особыми потребностями: доступ и качество. Саламанка. Испания, 7-10 июня 1994 г.-К., 2000.
 13. Софій Н.З., Найда Ю.М. Концептуальні аспекти інклюзивної освіти/ Інклюзивна школа: особливості організації та управління: Навчально-методичний посібник/ Кол. Авторів: Колупаєва А.А., Софій Н.З., Найда Ю.М., та ін./ За заг. ред. Даниленко Л.І.- К.: 2007.- 128 с.
 14. Спеціальна педагогіка: Понятійно-термінологічний словник. - Луганськ: Альма-матер, 2003.- 436 с.
- 10.2.Допоміжні джерела*
1. Алексєєва В., Костриця Л. Технології соціальної роботи з дезадаптивними дітьми та молоддю. – К.: Шкільний світ, 2012. – 120 с.
 2. Білозерська І.О. Реалізація компетентнісної парадигми у роботі з батьками дітей з порушеннями психофізичного розвитку// Особлива дитина: навчання і виховання. –Дефектологія.- № 4.- К.-2011.
 3. Бондар В. Інклюзивне навчання як соціально-педагогічний феномен/ Віталій Бондар // Рідна школа.- 2011.- № 3 (березень).- С.10-14

4. Василькова Ю.В. Методика и опыт работы социального педагога: 2-е изд.: Уч. пос. – М., 2011. – 160 с.
5. Данілавічючє Е. А. Стратегії викладання в інклюзивному навчальному закладі: навчально-методичний посібник / Е. А. Данілавічючє, С. В. Литовченко / За заг. ред. А. А. Колупаєвої. – К.: Видавнича група «А.С.К.», 2012. – 360 с. (Серія «Інклюзивна освіта»)
6. Жаровцева Т.Г. Неблагополучна сім'я: своєрідність, проблеми, педагогічна підтримка. – Одеса, 2011. – 220 с.
7. Захарчук М. Є. Проблеми формування професійної компетентності викладача в умовах впровадження інклюзивної освіти в Україні [Електронний ресурс] / М. Є. Захарчук. – Режим доступу: <http://gnpu.edu.ua/files/naukovi%20chitanny/pedagogika/ZaharchukKluchkovska>.
8. Інклюзивна освіта: стан і перспективи розвитку в Україні : науково-методичний збірник до Всеукраїнської науково-практичної конференції в рамках реалізації проекту «Створення ресурсних центрів для батьків дітей з особливими освітніми потребами» за підтримки програми IBPP – TACIS Європейської комісії / ВФ «Крок за кроком». – К. : ФО-П Придатченко П.М., 2007. – 180 с.
9. Колупаєва А. А. М. Діти з особливими потребами в загальноосвітньому просторі: початкова ланка. Путівник для педагогів: Навчально-методичний посібник / А. А. Колупаєва, О. М. Таранченко. – К.: «АТОПОЛ». – 2010. – 96 с. - (Серія «Інклюзивна освіта»).
10. Колупаєва А. А. Діти з особливими потребами та організація їх навчання: наук.-метод.посіб. / А. А. Колупаєва, Л. О. Савчук. – К.: Вид.група «АТОПОЛ», 2011. -273 с.Колупаєва А. Інклюзивна освіта в теорії і практиці діяльності школи/ А.Колупаєва, Н.Софій, Ю.Найда, Л.Даниленко // Директор школи. - 2011.- № 7 (631), лютий, С.17-22.
11. Колупаєва А. Нормативне забезпечення інклюзивного навчання/ А.Колупаєва, Н.Софій, Ю.Найда, Л.Даниленко// Директор школи. - 2011.- № 9 (633, березень.- С.26-31.
12. Колупаєва А., Софій Н., Найда Ю. Інклюзивне навчання: партнерські стосунки з родинами/ Алла Колупаєва, Наталія Софій, Юлія Найда, Лідія Даниленко// Директор школи.- 2011.- № 10 (634), березень.- С.20-25.
13. Колупаєва А. Організація діяльності інклюзивної школи/ А.Колупаєва, Н.Софій, Ю.Найда, Л.Даниленко// Директор школи. - 2011.- № 8 (633), березень.- С.21-28.
14. Колупаєва А. Особливості управління інклюзивною школою/ А.Колупаєва, Н.Софій, Ю.Найда, Л.Даниленко// Директор школи. - 2011.- № 11 (635), березень.- С.23-28.

15. Колупаєва А. А. Професійне співробітництво в інклюзивному навчальному закладі: навчально- методичний посібник / А. А. Колупаєва, Е. А. Данілавічюте, С.В. Литовченко. – К. : Видавнича група «А.С.К.», 2012. – 192 с. (Серія «Інклюзивна освіта»).
16. Мостецька О. Сучасні методи навчання математики у спеціальній школі / О.Мостецька // Дефектолог. - 2011.-№ 10 (58).- С.57-59.
17. Положення про спеціальні класи для навчання дітей з особливими освітніми потребами у загальноосвітніх навчальних закладах// Директор школи. - 2011.- № 5-6, лютий .- С.37-39.
18. Хоружа Л.Л. Етичний розвиток педагога: Навч. пос. – К., 2012. – 205 с.
19. Фоміна Н. Активізація пізнавальної діяльності розумово відсталих школярів. Методи, прийоми та організаційні форми навчання/ Н.Фоміна// Дефектолог.- 2011.- № 10 (58).- С.9-11.

10.3. Інтернет-ресурси

1. Державна соціальна служба для сім'ї, дітей та молоді – <http://www.dessm.gov.ua>
2. Служба захисту дітей – режим доступу: <http://www.children-ukraine.org>
4. Діти України www.children.edu-ua.net
5. Єдність дітей www.kidsunity.org
6. Особливе дитинство www.osoboedetstvo.ru
7. Сайт для батьків www.defectolog.ru
8. Дорога в світ www.dorogavmir.ru
9. Форум батьків особливих дітей www.kid.ru
10. Психологічний центр Адалін www.adalin.mospsy.ru
11. Канадсько- український проєкт «Інклюзивна освіта для дітей з особливими потребами в Україні». www.education-inclusive.com/uk/index.php -
12. Офіційний сайт проєкту «Інклюзивна освіта для дітей з особливими потребамивУкраїні»
www.clientcenter.youcandohat.com/wwwdev/ccds/uk/components.php
13. Електронний Канадсько- український журнал спеціальної педагогіки, розміщений на сайті Канадсько- української дослідної групи (CURT). <http://www.canada-ukraine.org/>
14. Сайт інституту спеціальної педагогіки АПН України: <http://www.isp-2006.narod.ru/>
15. Сайт інституту корекційної педагогіки та психології Національного педагогічного університету імені М.П.Драгоманова <http://www.ikpp.npu.edu.ua/>
16. Національна Асамблея інвалідів України, Всеукраїнське громадське соціально-політичне об'єднання <http://www.naiu.org.ua/> -

17. Сайт представництва міжнародної неурядової організації “Кожній Дитині” в Україні <http://www.everychild.org.ua/> —

18. Матеріали сайту Всеукраїнського фонду «Крок за кроком» <http://ussf.kiev.ua/index.php?go=Inklus&id=4>.

11. ДОПОВНЕННЯ ТА ЗМІНИ, ВНЕСЕНІ ДО РОБОЧОЇ ПРОГРАМИ В 20__ / 20__ Н.Р.¹

¹ Доповнення та зміни до робочої програми додаються на окремому аркуші, затверджуються на засіданні кафедри до початку навчального року